

ROSI BRAIDOTTI

Illustratie: Farida Laan

Femi

en classificatie van de verschillende scholen binnen de feministische filosofie vormen zo'n complex vraagstuk dat dit een aparte benadering verdient. Het is in feite zelf een filosofisch vraagstuk, dat niet alleen te maken heeft met indexeringsproblemen, maar ook met methodologische en terminologische kwesties.

Om wegwijs te worden in het uitgestrekte gebied van feministische kennisproductie zijn vaak nationaal georiënteerde indexeringsystemen gebruikt. Dat deed ik zelf ook toen ik in *Nomadic Subjects*² een onderscheid aanbracht tussen de Duits geïnspireerde, de Frans georiënteerde, de Anglo-Amerikaanse en andere tradities binnen het terrein dat grofweg bekend staat als de 'continentale' filosofie. Meer recent (2000) heeft Clare Colebrook een eigen Australische feministische filosofietraditie geclaimd.³

Een dergelijk organisatieprincipe heeft het duidelijke voordeel dat het relatief minder bekende feministische denktradities, vooral niet-Europese, voor het voetlicht brengt en aldus bijdraagt aan een minder etnocentrische benadering. Het vestigt ook de aandacht op filosofische bewegingen in andere talen dan het dominante standaard Engels. Toch groeit mijn ontevredenheid over dat nationaal georiënteerde indexeringsstelsel, dat mijns inziens niet de beste manier is om de vitaliteit van feministische filosofie te begrijpen en in kaart te brengen.

Voor al in de huidige wereld waar nationalisme en xenofobie om zich heen grijpen, vermijd ik liever zulke nationalistisch of nationaal gerichte benaderingen. In plaats daarvan wil ik de verschillende categorieën 'nomadiseren', om ze niet al te zeer in hokjes te plaatsen.

Graag benadruk ik ook het ad hoc en vaak grillige karakter van veel van de enorme ontwikkelingen die de feministische filosofie de afgelopen dertig jaar heeft doorgemaakt. Met mijn waardering van het niet-lineaire karakter van dit proces, wil ik niet de betekenis ervan reduceren, maar aan de filosofische onderneming haar avontuurlijke en partiële karakter teruggeven, door haar terug te plaatsen in de eigen ervaring van vrouwen.

DE EUROPESE DIMENSIE

Wat mij bezig houdt is het feit dat feministische filosofen weinig betrokkenheid bij of enthousiasme over het idee van Europa tonen. Europese kwesties raken ons gewoonweg niet. Deze apathie draagt bij aan de Amerikaanse overheersing op het gebied van de feministische filosofie. Toch kan de mate waarin 'Europa' een filosofisch begrip is, en de filosofie omgekeerd heeft bijgedragen aan de constructie van een Europese identiteit, moeilijk onderschat worden.

In dit verband wil ik naar voren brengen dat de Europese Unie, als een politiek en theoretisch project, twee kanten heeft. Enerzijds tendeeft ze steeds sterker naar een etnocentrisch fort, waarmee ze via de nieuwe Europese federatie weer een soeverein

Hoe moet de feministische filosofie zich

In de komende decennia ontwikkelen? Rosi

Braidotti, hoogleraar vrouwenstudies,

beschrijft haar drie wensen.

Het is gewaagd om voorspellingen te doen op een gebied waarop zo veel gebeurt als de feministische filosofie. Terwijl er midden jaren tachtig van de vorige eeuw nog zo weinig kritische overzichten, anthologieën en naslagwerken van feministische filosofieën waren dat ze collector's items werden, kon de feministische filosofische gemeenschap tegen het aanbreken van het nieuwe millennium trots zijn op monumentale naslagwerken als *A Companion to Feminist Philosophy*, geredigeerd door professionele filosofen van het kaliber van Allison Jaggar en Iris Young. Je durft er haast niet aan te denken wat de toekomst nog in petto heeft. Ik kan wel mijn wensen voor dit millennium uitspreken. Dit zijn ze:

METAVERTOGEN

Wat ik zou willen zien, is een toename van systematisch uitgewerkte meta-vertogen over feministische filosofieën, zowel binnen als buiten de institutionele centra. De criteria voor de organisatie

nistische filosofieën

centrum dreigt te creëren. Anderzijds, en dit is de meer positieve en radicale kant ervan, draagt ze ook bij aan de overwinning van nationale identiteiten en aan de constructie van een postnationale sociale ruimte. Deze zienswijze tart het valse universalisme dat Europa door de geschiedenis heen tot centrum van nationalisme, kolonialisme en fascisme heeft gemaakt.

Die twee kanten van dezelfde medaille maken dat de Europese identiteit op dit moment een van de meest besproken kwesties in de politieke en sociale filosofie is. De reactieve tendens naar een soevereine betekenis van de Europese Unie is uitvoerig bekritiseerd door feministen en antiracisten als Helma Lutz, Nira Yuval-Davis, Gloria Wekker, Avtar Brah, Floya Anthias en Philomena Essed. Het radicale potentieel van dat project heeft daarentegen veel te weinig aandacht gekregen van feministische filosofen.

Volgens mij heeft het Europese Unie-project te maken met de nuchtere ervaring dat we onze specifieke plaats in ogenschouw moeten nemen en, in lijn met de feministische politiek van de plaats, moeten uitgaan van ingebedde en belichaamde perspectie-

den jaren negentig van de vorige eeuw gingen zij zich richten op filosofische kwesties die samenhangen met technologische veranderingen, de ontwrichting van de traditionele grondslagen van identiteit, waaronder seksualiteit en de angst voor verandering die daaruit voortvloeit. Ze hebben ook de aandacht gevestigd op structurele ongelijkheden die in het tijdperk van globalisering ontstaan, en op hybride en snel veranderende vormen van etniciteit, ras en nationale en religieuze identiteit.

Het werk van postkoloniale en antiracistische feministische denkers als Gayatri Spivak, Grewal, Caplan en vele anderen over de politiek van de plaats, helpt ons de paradoxen van deze tijd te verhelderen. De paradoxen, machtsongelijkheden en fragmentaties van de huidige historische situatie vereisen dat we het politieke debat verleggen van verschillen tussen culturen naar verschillen binnen dezelfde cultuur. Met andere woorden, een van de kenmerken van onze historische situatie is de verschuiving van het terrein waarop periferie en centrum elkaar ontmoeten. Dit is zo'n complexe materie dat ieder denken in tegenstellingen en dualismen tekort schiet.

De Europese Unie is een theoretisch project

ven. Het gaat erom onze collectieve herinnering in dienst te stellen van een nieuw politiek en ethisch project, dat niet achteruit maar vooruit kijkt. Als we het Europese project willen doen slagen, moeten we vertrekken vanuit de deconstructie van het eurocentrisme. We moeten Europa op een nieuwe manier denken als de specifieke periferie waarin wij leven en waar we verantwoordelijk voor zijn. We moeten vertrekken vanuit de plaats waar we zijn. Dit is een pleidooi voor luciditeit en voor ingebedde en belichaamde perspectieven, in de beste feministische traditie.

Dat soort identiteit noem ik nomadisch in de betekenis van postnationaal. Een post-nationaal subject zijn, betekent dat je voortdurend van de ene identiteitsformatie overgaat in de andere, maar ook dat je voldoende verankerd bent in een historische positie om de verantwoordelijkheid ervoor op je te nemen. Sleutelwoorden hierbij zijn: 'aansprakelijkheid' en 'het nomadisch worden van de Europese identiteit'.

SECULIER MATERIALISME

Feministische filosofen hebben een nieuw soort materialisme uitgevonden, een belichaamd en ingebed materialisme. Tegen mid-

Het materialisme is terug, ditmaal als een kritiek op zowel het antropocentrisch humanisme als het sociale constructivisme. Ik hoop dat deze nieuwe materialistische benadering seculier mag blijven, en zich dus distantieert zowel van de diverse soorten van New Age-spiritualiteit als van vormen van fundamentalisme die onze publieke ruimte beheersen.

Vertaling Ineke van der Burg

Rosi Braidotti is hoogleraar aan het Instituut Media en Reïpresentatie, Vrouwenstudies van de Universiteit van Utrecht.

NOTEN

- 1 Allison Marion Jaggar & Iris Marion Young (eds.), *A Companion to Feminist Philosophy* (Malden, MA and Oxford: Blackwell, 1998).
- 2 Rosi Braidotti, *Nomadic Subjects. Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory* (New York: Columbia University Press, 1994).
- 3 Claire Colebrook, 'From radical representations to corporeal becomings: the feminist philosophy of Lloyd, Grosz and Gatens.' *Hypatia* 15 (2000), p. 76-93. ■